

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінально-
правових дисциплін та адміністративного права
ТОВ «Харківський університет»
<https://orcid.org/0000-0001-7018-7710>*

Загальна декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році [1] містить положення про те, що кожна людина має право на життя стало загально визнаною нормою міжнародного права у сфері прав людини, яку мають дотримуватись усі держави.

У Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. сформульовано такі поняття, як «навмисне позбавлення життя», «виключно необхідне застосування сили» та ін., що визначають зміст права на життя. Протоколом № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод смертну кару як вид покарання було скасовано без будь-яких винятків [2].

Ключовим у визнанні права людини на життя згідно з Конституцією України є положення, відповідно до яких це право є: невід'ємним (частина перша ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). Право на життя належить людині від народження та захищається державою. Конституція України проголошує, що конституційні права та свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються та не можуть бути скасовані (частина друга ст. 22), що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав та свобод людини та громадянина (частина перша ст. 157) [3].

Розглянемо окремі порушення права на життя в Україні: 1) тривалість та неефективність розслідування смертей людей; 2) заборона права на гідну смерть в рамках евтаназії; 3) існування «презумпції незгоди» на трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини.

1. Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах проти України щодо порушення права на життя [4; 5; 6] переконливо свідчать про недостатній рівень його практичної реалізації. Однією з основних проблем щодо порушення Україною своїх зобов'язань у рамках ст. 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод [2] є тривалість та неефективність розслідування. Наприклад, у справі «Арська проти України» (case of «Arskaya v. Ukraine») ЄСПЛ визнав, що було порушення статті 2 Конвенції про процесуальні зобов'язання держави (розслідування причин смерті сина заявниці С. тривало з квітня 2001 р. по серпень 2008 р., було невинувато три-валім) мало місце порушення статті 2 Конвенції про позитивне зобов'язання держави забезпечити відповідне законодавство з охорони здоров'я (С. не було забезпечено спеціалізованої реанімаційної допомоги, оскільки в цій лікарні така не надавалася) [4]. Подібні порушення Україною статті 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод констатовано та в інших справах, зокрема: «Барсукови проти України» 2015 р., «Андреева проти України» 2019 р. [5; 6].

2. ЄСПЛ у справі «Miss В.» від 2002 р. було дозволено відключити від апарату штучної вентиляції легень на її прохання (Miss В. була повністю паралізована і її життя залежало від апарату штучної вентиляції легень) [7]. Практика ЄСПЛ свідчить про неприйняття Судом концепції активної евтаназії та прийнятності пасивної форми «спокійної смерті».

Ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. містить таке положення: «Медичним працівникам забороняється здійснювати евтаназію – навмисне прискорення смерті чи умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [8]. Таке законодавче рішення істотно порушує права невиліковно хворих на гідну смерть. Було запропоновано удосконалити Ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», виклавши в такій редакції: «Медичним працівникам дозволяється здійснювати евтаназію – умисне прискорення смерті чи умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань за наявності його згоди та висновком комісії, що складається не менш ніж з трьох лікарів щодо невиліковності хвороби, яка викликає суттєві фізичні муки (страждання) хворого» [9, с. 137].

3. Однією з найважливіших проблем з охорони життя людини в Україні є існування «презумпції незгоди» на трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини, яку варто замінити на «презумпцію згоди», щодо використання органів, тканин та клітин після смерті. Для цього потрібне реформування ст. 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [10], що не потребує додаткових витрат з державного бюджету України, але полегшить отримання донорського матеріалу та надання допомоги якомога більшій кількості людей [11], тим самим реалізуючи положення ст. 3 Конституції України про людину як найвищу цінність. Для цього вважаю необхідним у доповнити ч. 2 ст. 16 зазначеного Закону України таким положенням: «При відсутності заяви про незгоду на трансплантацію органів у померлої повнолітньої дієздатної особи, або у неповнолітніх, обмежено дієздатних, недієздатних, осіб, що загинули внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, в зоні Операції об'єднаних сил або вчинили самогубство, згода від родичів або інших осіб не потребується. У цьому разі за відсутності письмової незгоди на трансплантацію вважається, що померлі особи надали згоду на пересадку своїх органів або інших анатомічних матеріалів».

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (Конвенцію ратифіковано Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.; дата набрання чинності для України 11.09.1997 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Справа «Арская проти України» (case of «Arskaya v. Ukraine»). Заява № 45076/05. Рішення Європейського суду з прав людини від 5 грудня 2013 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-2-pravo-na-jittya-4198>.
5. Справа «Барсукови проти України» (case of «Barsukovy v. Ukraine»). Заява № 23081/07. Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2015 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-2-pravo-na-jittya-4198>.

6. Справа «Андрєєва проти України» (case of «Andreyeva v. Ukraine»). Заява № 24385/10. Рішення Європейського суду з прав людини від 29 січня 2019 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-2-pravo-na-jittya-4198>.

7. Практика Європейського суду з прав людини. *Рішення. Коментарі*. 2002. № 2. 183 с.

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

9. Крайник Г., Семенихин И., Сидоренко О. Отдельные правовые и медико-социальные аспекты реализации права на жизнь и эвтаназию в Украине. *Georgian medical news*. 2020. № 3. С. 134–139.

10. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.

11. Krainyk H. S., Popova S. M., Vakulovych E. V. Problems of transplantation development in Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. 2019. № 3(21), pp. 457-461.